

FOLKLOR VE AÇIKHAVA MÜZELERİNİN İÇTİMAÎ ÖNEMİ

Can KERAMETLİ

Yüz elli yıldanberi gelişen müzeolojik çalışmalar ve tecrübeleri "Müze Kurumu" anlamının devrinin eğitim usullerine tâbi olduğunu göstermiştir. Bu itibarla onu kuran çevrenin canlı bünyesi, terbiyevî hizmetini yüklenmiş bir eğitim kolu ve davranış tarzıdır. Halen dünya müzelerinde değişik takdim ve teşhir neveleri rekabet halindedir. Bu teşhir sistemleri estetik, tarihî, petagojik ve sosyal olmak üzere tasnif edilir. Birinin seçimi müzenin kuruluş gayesine göredir. Müze her cins ziyaretçisini tatmin etmekle mükelleftir. Estetik ve tarihî teşhirle san'atkâr ve münevvere, sistematik koleksiyonları ile bilgin, tarihî ve petagojik takdimi ile de eğitimi düşünülen geniş halk topluluğuna hitap eder. Böylece devrimiz medeniyetini ve kültür meselelerini kat'i bir ifade ile vzetmiş oluyor. Bu davranış gittikçe artan bilgi notionlarını, her nevi ilmî ve fikrî gelişmeyi gözle takip edebilecek bir açıklıkla anlatmak lüzumundan doğmuştur. Matbaanın icadından bu yana uzun müddet sadece güzîde bir topluluğa hitap eden kitap bu gün bir resim dizisi, hakikî bir filim haline getirilmiştir. Avrupa müzeleri, devrimizin özelliğini teşkil eden bu sürükleyici ve bilgi heyecanımızı doğuran, kamçılayan hissî uyarmaya, bu sansasyonel ihtiyaca uydurulmakta, bu inkişafın zaruri kıldığı alanlarda kendi bünyeleri dahilinde modern anlamda değişikliklerini yapmaktadırlar. San'at eserlerinin tasnif edildikleri devreler çevre birliğinin yapışını gösteren merhalelerdir. Çini, halı, tahta oyma, kilim, hat, günlük ve dinî eserler millet hayatına en eski zaman-

-lardan bu yana derinliğine inen kesitlerdir. Yalnız yüksek san'at eserlerinin belli başlı nûmunelerini teşhir etmek değil milletin hakikî ve duygulu çehresini de göstermek lüzumunu duymuşlardır. Biniki bin yıllık günlük hayata bağlılığı kaybettirmeyen uzvî karakterler belirtilmiştir.

En büyük fetih geçmişî değerlendirmeğdir. Her an taze ve zinde hayat bulmanın, varlık göstermenin hakikî imkânlarını tekrar meydana çıkarmışlardır. Bütün içtimai bünyeyi, cemiyeti ihata eden ve onun hayat sektörlerine temas eden derin bir yenileme hareketi vardır. San'at, yani bu oluşun panoraması tamamlanmış olabilmesi için halkın yaratıcılığı ile san'atkârın istidadı birleştirilmiştir. Her ikisi çevrenin hakikî gücünü tanıtmaktadır. Halk san'atı sonsuz değişiklikleri ile günlük hayatın her zemininde çiçeğini verir ve gelişir. Halen muhtelif çevrelerde yapılmakta olan bazı pişmiş toprak ve çini işçiliği en eski devrelerin ifade tarzına sadıktır. Bazen bu san'at şubeleri üslûp ve tarihî devrelerin dışında ezeli ve ebedî bir sonsuzluğun yaşayan halini temsil ederler. Nomad karakterli Türk kilimlerinde olduğu gibi değişik san'at ve an'aneleriyle bu zinde mevcudiyet halkın hazinesidir. Modern insanın muayyen kalıplar içinde, standard bir hayat tarzına gittikçe yerleşmesi, geçmiş devirlerde yaşamış nesillerin günlük hayatlarındaki çok zengin sanat ve hars kademelerinin kaybolmasına sebep olmaktadır. An'anelerine ve geçmiş nesillere bağlı, aynı zamanda da modern devrin derin tesirlerini alarak büyük değişmelere tâbi kuzey memleket-

lerinde Folklor ve Açık hava müzeleri en orijinal şekillerini bulmuşlardır. 1870 yılından beri gelişen bu sistemin başında iki etnolojik bölüm vardır. Avrupa Folkloru ve Genel Etnoloji yarış halindedir. Etnoloji insanın çevredeki yaşayışının teknik merhalelerini; folklor ise insan nesillerinin inanç ve kültür izlerini değerlendiren davranışları araştırır. Halk bilgisi anlamında olan Fol-Klor kelimesi yazı edebiyatına 1848'de İngiliz John Thomas tarafından ithal edilmiş ve bu özlemle kurulmuş müzeleri en iyi ve güzel ifade eden adı olarak kalmıştır. Bu müzelerin basit eşyası halk san'atına ait olup büyük maddi değerler taşımazlar. Fakat bir folklor araştırmacı için bu nevi eserler, muayyen bir meyli veya ekolü temsil eden herhangi ünlü bir san'atkârın eserleriyle mukayese edilemeyecek değerdedir. Zira folklorik eşya halkın sağduyusunun eseridir, nesillerce süren an'anelerin zenginliğine malik müşterek birliğin muhtevasını taşımaktadır.

1873 de İsveç ve civarındaki Normand folklorunun ünlü araştırmacı Dr. Hazelius bu nevi "Açık hava müzesi" nin en gelişmiş nümunesini kuruyor. Kuzey medeniyetinin özelliklerini çok geniş olarak aksettiren "Nodiska - Museet"e 1891'de Skansen yeni bir kısım ekleniyor. Bu ilâvede normal eb'atta küçük çiftlik evi, değirmen, atölye binaları gösterilmekte ve bunlarda geçen tabii hayatı o günün dekoru ile canlandırılacak kadar ileri gidilmiştir. Böylece bu hakikî bir folklor müzesi olmuştur. Dr. Hazelius'un eseri bir nevi muhafaza tedbiridir. İnönü, Yürük-kartal köyündeki çatma ağaç ev ve ambarları gibi mafsallama usulü ile kurulan bu ağaç evler nakillerine müsait bir durumu temin etmekteydiler. Uzun müddet, sahibinin göç ettiği yere taşınması mümkün bir nevi mobilya eşyası mahiyetinde düşünülmüşlerdir. İsveç ve Norveç'te bu göçlerden sonra evlerin boş sahalarında ancak taş ocakları kalırdı. Skansen, an'ane, geçmişe taze bir kuvvet vermek ama-

cını güden canlı bir müzedir. Eski kıyafetlerini giyinmiş muhafızlar, geçmiş zanaat şubelerini yaşatıyorlar. Eski müzik aletleriyle, halk müziği konserleri canlandırılmakta, Lokantası İsveç taşra mutfağının eski reçetelere uygun yemeklerini yapmaktadır. An'anevi temlere istinad eden folklorik bayram günleri tertiplenmekte ve her yıl Lapon evinde ikamet etmek üzere Laponya'dan ayrı bir aile getirilmektedir. Skansen'e bir hayvanat bahçesi ile nebatat bahçesi de eklidir. Bu suretle aynı muntakanın hayvanları, gölleri, kayaları, ürünleri, kıyafetleri, halk gösterileri, müziği ve günlük hayatı temsil edilmiştir. İsveç realitesinin küçük bir aynası, mikrokosmos'udur. Yapılan istatistiklere göre British ve New - York müzelerinden sonra en çok ziyaretçi ve turist celbeden dünya müzelerinden biridir. Norveç aynı misali takip etmiş ve 1895'de Oslo'da Norsk-Folke Museum'u kurmuş ve buna bir açık hava müzesi de ilâve etmiştir. Girişindeki "Kendi kendini tanı" ibaresiyle geçmiş nesillerinin tekâmülünü öğretmektedir. Millî düşünce ve kültürünü aksettiren şehir hayatını canlandırmaktadır. Bigdoy adasında kurulan Frientmuseum beledi binalarını tanıtmaktadır. İlmî ve metodik karakterde olup Skansen müzesine nazaran halkın toplum hayatını daha az temsil ediyor. Danimarka'da açık hava müzeleri 1897'de Bernhard Olsen teşebbüsü ile teşkilâtlandırılmıştır. Dansk Folk Museum Kopenhag'ta 12 km. lik bir sahaya yayılmıştır. Ayrıca her adasında bir açık hava müzesi bulunmaktadır. Finlândiya'da da pek çok folklor ve açık hava müzeleri vardır. En mühimi Fobis adasının yakınındaki Helsingfors'tur. Diğer Baltık memleketleri ile Hollanda'da İsveç misalini takip etmişlerdir.

1937'de Fransa halk san'atı ve an'anesiyle ilgilenmek lüzumunu duymuş ve bir meclis kararı ile Folklor müzelerinin teşkilâtlandırılmasını ele almıştır. Mühim merkezlerde Fransız taşra hayatını belirten ve "Musee des Arts et Tradition Po-

pulaire” e bağlı kurumlar tesis etmiştir. Bu adı geçen müze ise Paris’de olup bütün Fransız eyaletlerinin içtımai bünyesini belirten bir sentez mahiyetindedir. Halk turizmüne elverişli ve talebe misafirhanelerini ihtiva etmek üzere tasarlanan bu açık hava müzeleri İskandinav memleketlerinde de olduğu gibi klâsik müzelerin karşılaştıkları güçlüklerle, manialara çarpmaktadır. II. Cihan Savaşı sırasında duraklayan bu faaliyet bilâhare bu işi teşkilâtlandıran Mr. G. H. Riviere’in sayesinde ve bu konuda araştırmalar yapan bütün bir takımın gayretiyle çok zengin ve külliyyetli folklorik malzemenin toplanması mümkün olmuştur. 1962 bütçesinden 12 milyon n. f. lik bir tahsisle yeni bir merkezî müze binası kurulacak ve teşkilât genişletilecektir. Etnoğrafya müzelerinin menşei de folklor müzelerine istinad eder. Aralarındaki fark bazen belirsiz, hattâ yok gibidir. Bir çok folklor müzeleri Etnoğrafya müzesi adını taşımaktadır. Paris’de Musee de L’Homme beşerî bir gaye takip etmektedir. İnsanı bütün yönleriyle temsil eden eser arşivleri vücade getirmiştir.

Böylece XX. yüzyıl müzeleri gittikçe artan eğitim ilgisi ile bütün halka hitap etmeye başlamışlardır. Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi siyasi bir görüşün, demokratik sistemin yardımcıları olmuşlardır. Amerika Müzeler Birliğinin eski başkanlarından biri olan Mr. Laurence Van Coleman müzeleri şöyle tarif eder: “Müzeler, koleksiyonlarını özel sonuçlar için kullanan müesseseler olup, genel hars seviyesini yükseltirler, toplu olarak vatandaşın eğitimini sağlayan kurumlardır.” Burada bazen bir sınıf halkın veya özel bir topluluğun menfaatlerini temine dahi tahsis edilmişlerdir. Koleksiyon kelimesinin muhtevasına uygun Avrupaî Klâsik Müzecilik anlamına tamamen zıt Birleşik Amerika Müzeleri bir hedef olmayıp vasıta mahiyetindedir. Bir nevi halk üniversiteleridir. Ekseri hallerde müdürlüklerine bağlı bir

eğitim servisi ihtiva ederler. Bu servislerin okullarla sıkı rabitaları “Children Museums” Çocuk Müzeleri, adını alan teşekküllerin doğmasını temin etmiştir. Bunların en eskisi 1891 kuruluş tarihli olup Brooklyn’dedir. St. Louis’deki “Educational Museum” ise Fransızların Paris’deki “Pedagogique” müzesinin benzeridir. Eğitime ait kitap koleksiyonlarına maliktir. Diğer bazı Avrupa memleketlerinin açık hava ve folklor müzelerini vücade getiren fikrin gelişmesine yardım eden birkaç büyük devletin müzecilik anlamı ise özet olarak şöyle belirtilebilir :

İngiltere, müzelerin eğitim rolünü çok inkişaf ettirmiştir. Victoria and Albert müzesinin kuruluş esası okula sıkı bağlı petagojik bir müze mahiyetindedir. Bilim ve San’at tedris şubesine ait bir müzedir. Bu tip müesseselerin en eskisi 1895 te Haslemere’de “Eğitim Müzesi” adını vererek Mr. Jonathan Hutchinson tarafından kurulmuştur.

Almanya’da, asrımızın ilk yıllarından itibaren müzelerin eğitim rolleri birinci derecede bir meşguliyet sahası olmuş ve 1901’de Dresden, 1903 Weimar ve 1909’da Hamburg’da olmak üzere üç eğitim kongresi toplanmıştır. Dresden Kongresinde Alfred Lichwark bilhassa müzelerin rolü üzerine dikkat celbetmiştir. 1903’te işçi menfaatlerini koruyan merkez “Ofis” müzeler problemini halk kültürüne yarar bir araç olarak tetkik etmektedir. 1903 tarihinde Oscar Miller tarafından “San’at Eserleri, Tabiat Araştırmaları ve Teknik Müze” yi kuruyor. Evvelâ eski Bayeriche Museum’da barındırılan koleksiyonlar bilhassa 1925’te özel bir binaya taşınmışlardır. Harikulâde bir san’at ve teknik tarihi özeti olmuştur. I. Cihan Savaşını müteakip bu nazarı araştırmalar daha da ileriye gitmiş ve Birleşik Amerika Devletlerinde olduğu gibi özel müesseseler kurulmayıp diğer Avrupa memleketlerinde de numuneleri görülen resmî imkânlarla müzeler için toplumun hizmetine azamî fayda sağlayacak çare-

ler aramışlardır. 1929'da "Terbiye ve Eğitim Merkez Enstitüsü "Müze ve Okul" konusunda bir kongre toplamıştır. Totaliter rejim devrinde ise müzeler sadece bir okul değil insan bilgisine arzu edilen şekli veren kudretli bir vasıta haline getiriliyor. Almanya'ya 1914-1918 savaşının mağlubiyeti neticesinde doğmuş, yeni bir müze şekli ile büyük bir inkişaf sağlıyor. "Heimat Museen" mıntika müzeleri, küçük vatan müzeleri, bu meyandadır. Heimat anlamı, iç hayatı, coğrafi sınırlar dahilindeki bölge, il, şehir ve ilçelerin her nevi gösteriş ve nümayişini ihata eder. Ekonomik sahada çiniciliği, balıkçılığı, avı v. s. edebiyat alanında yerli büyük şeref ve zaferleri değerlendirir; Wesselburen'de Goethe ve Hebbel Müzeleri gibi. Bunların prensibi, şahsı vatanına bağliıyacak mânevi bir iklimin yaratılması esasına istinad eder. Burada didaktik takdim ve teşhir özel bir mahiyet arzeder. Koleksiyon anlamına aykırıdır. Teşhis sistemleri reproduksiyonlar, maketler, diagramlardır. Bu müesseseler eski nesillere karşı şuurulu bir bağ peyda ederek ziyaretçisini çevresine, ilçesine bağliıyan müşterek mukadderinin havasına sokmak için kurulmuşlardır. İtalya'da da aynı sosyal pedagoji anlamında sergiler kurulmuştur. Burada insan vicdanına ikna edici psikolojik baskıyı yapan sistematik usûllerin en tesirli nüvelerini görüyoruz. Fransa ve İngiltere müzelerinin verdikleri ödünç eserler sayesinde Leonardo sergisi kuru-luyor. Gayesi, San'atkârın milletlerarası değerini belirtmektir. S.S.C. Birliğinde ise 1921 - 1936 yılları arasında 542 müze kurulmuş ve eser özel bir işleme tabidir. Tarihî binalar dahi halihazır devrin felsefi ve politik doğmalarının direktiflerini

kuvvetlendirecek mahiyette kullanılmışlardır.

Netice olarak bu tarihî paragraf eserin saf estetik değerini canlandıran teşhir tarzının yanında bazı yenilikler doğduğunu gösterir, hattâ (tepki) şeklinde zorlamalarla dahi karşılaşılıyor. Birkaç yıldanberi petagojik formlar sonucunda müzelerde görülen bu değişik istikametli gelişmeler devrimizin modern topluluklarında ehemmiyetli bir faaliyet ve tesir sahası olarak kalmıştır. Eserin maddi değerinin küçümsenmesine karşılık toplum anlamını ifade eden bir yönde değerlendirilmiştir. Bu anlamın menşesine gene eserin "nadirlik" vasfı hâkimdir. Küçük San'at eserleri şaheserler, tabiî varlıklar ve arkeolojik eserlerden sonra mobilya eşyası ve nihayet halkın günlük hayatını temsil eden araçları bu grafiğin içinde git-gide yer almışlardır. Bazı müzelerden otantik eser dahi kaldırılarak pedagojik müzelerde olduğu gibi maketler, reproduksiyonlar, tekstler v. s. teşhire başlanılmıştır. Bu artık bir müze değil bir nevi kitaptır. Bu oluş içtimai hayat gelişmesinin akisi topluluğun değerlendirilmesiyle özetlenebilir. Açık ve kapalı müzeler halk topluluğuna hitap eden ve ona tahsis olunan kurumlar olarak Orta çağdaki resim ve hattın eğitim rolü yerini almış bir nevi halk üniversiteleri mevhumu ile karışmışlardır. Basit eğitim tabloları gibi okul mahiyetini kazanmış ve ziyaretçisine müessir bir şok tesiriyle kolay bir bilgi verme aracı seviyesine yükseltilmişlerdir.

Aynı anda en eski ve en yeni olan bir memleket büyük eser ve küçük el san'atı ile kendini en emin surette anlatır ve temsil eder.